

حقوق مسؤلیت بین المللی

(قواعد عمومی)

پروفیسور جیمز کرافورد

بامقدمه

دکتر سید جمال سیفی
دانشیار دانشکده حقوق و قاضی
دیوان دعاوی ایران - ایالات متحده

ترجمه

دکتر علیرضا ابراهیم گل
(استادیار پردیس فارابی دانشگاه تهران)

سیامک کریمی

حسن خسرو شاهی
پریسلوشن فکری

(دانشجویان دوره دکتری حقوق بین الملل دانشگاه تهران)

State Responsibility

The General Part

James Crawford

Foreword by
Seyed Jamal Seifi
Associate Professor of International Law and Judge of
Iran-U.S. Claims Tribunal

Translated by
Alireza Ebrahimgol
Assistant Professor of International Law in University
(of Tehran (Farabi College

Siamak Karimi
Hasan Khosroshahi
Parisa Roshanfekar
Ph.D. Candidates in University of Tehran

Winter 2017

www.didad.ir

حقوق مسئولیت بین المللی

(قواعد عمومی)

پروفسور جیمز کرافورد

با مقدمه

دکتر سید جمال سیفی

دانشیار دانشکده حقوق و قاضی دیوان دعاوی ایران - ایالات متحده

ترجمه

دکتر علیرضا ابراهیم گل

(استادیار پردیس فارابی دانشگاه تهران)

سیامک کریمی

حسن خسروشاهی

پریسا روشنفکر

(دانشجویان دوره دکتری حقوق بین الملل دانشگاه تهران)

به تمامی اساتید و پیشگامانی
که الفبای حقوق بین الملل
و از جمله مسوولیت بین المللی را در محضرشان آموختیم

کراتوس:

اکنون به دیار سکاها، به این صحرای بی مردم
به دشتی در کران جهان رسیده ایم،
هفانیستوس، در اندیشه فرمان پدر باش
و این تبهکار سرکش را بر این خرسنگهای بلند ناهموار
با سلاسل سخت و استوار مهار کن و در بند کش
زیرا او موهبت تو - شراره آتش زندگانی بخش را
ربود و به آدمیان سپنجی سپرد از این روی
به کفاره چنین گناهی در حق خدایان، باید مکافات بیند،
به خودکامگی زئوس سر فرود آورد
و از اندیشه یاری آدمیان درگذرد

آشیل، پرومته در زنجیر، ترجمه شاهرخ مسکوب، نشر اندیشه، ۱۳۵۵

مترجمان کتاب از آن روی نگاره پرومته را برای طرح جلد برگزیده‌اند که رژیم حقوقی مسولیت بین‌المللی به عنوان مجموعه‌ای از قواعد ثانویه، همچون آتش پرومته که بشر را از ضعف به قدرت و از ایستایی به پویایی رساند، با قواعد اولیه متکثر قرین شد تا نظام حقوق بین‌الملل پروبال پیدا کند و آهسته آهسته بتواند بر نردبان بلند منتهی به سر منزل آرمانی خود گام بگذارد

فهرست اجمالی

دییاجه	بیست و سه
بخش اول: چهارچوب مسئولیت	۱۳
۱- توسعه تاریخی	۱۵
۲- مفاهیم کلیدی	۷۳
۳- پیامدهای نقض یک تعهد بین‌المللی	۱۳۵
بخش دوم: انتساب مسئولیت به دولت	۱۵۷
۴- ارگان‌ها و نهادهایی که اقتدارات دولتی را اعمال می‌کنند	۱۵۹
۵- هدایت و کنترل توسط دولت	۱۹۵
۶- سایر موارد انتساب	۲۲۵
بخش سوم: نقض	۲۷۹
۷- نقض: عنصر مادی	۲۸۱
۸- نقض: عنصر زمانی	۳۱۱
۹- جهات رافع وصف متخلفانه بودن فعل	۳۴۹
بخش چهارم: مسئولیت جمعی یا فرعی	۴۰۷
۱۰- مسئولیت در موارد مشترک یا جمعی	۴۰۹
۱۱- مسئولیت بابت نقض‌های قواعد مرتبط با منابع جمعی	۴۵۳
۱۲- مسئولیت فرعی و ثانوی	۴۹۳
۱۳- جانشینی در مسئولیت	۵۴۵

بخش پنجم: توقف فعل متخلفانه و جبران خسارت.....	۵۷۱
۱۴- ترمیم روابط حقوقی بعد از نقض تعهد.....	۵۷۳
۱۵- جبران خسارت.....	۵۹۹
۱۶- جبران‌ها.....	۶۳۱
بخش ششم: اجرای مسئولیت.....	۶۷۳
۱۷- فرآیند ادعاها.....	۶۷۵
۱۸- طرح ادعا از طرف دیگران: حمایت دیپلماتیک و کارکردی.....	۷۰۵
۱۹- اجرای مسئولیت توسط فرآیند قضایی.....	۷۴۳
۲۰- استناد در موارد تعدد طرف‌ها.....	۷۹۷
۲۱- اجرای مسئولیت از طریق فرآیند غیر قضایی.....	۸۳۳
پیوست‌ها.....	۸۷۷

فهرست تفصیلی

مقدمه دکتر سید جمال سیفی و مترجمان.....	۱
بخش اول: چهارچوب مسئولیت.....	۱۳
۱- توسعه تاریخی.....	۱۵
۱-۱- دیباچه.....	۱۵
۲- اشاراتی به مسئولیت در آثار اولیه حقوق بین الملل.....	۱۷
۱-۲-۱- بلی و جنتیلی، ایتالیایی های متقدم بر گروسیوس.....	۱۷
۲-۲-۱- گروسیوس: تعهدات حقوق مدنی بدون هیچ معادلی در حقوق ملل.....	۲۲
۳-۲-۱- زوج: نقض معاهدات.....	۲۸
۴-۲-۱- پوفندرف: یک سیستم تمام عیار حقوق طبیعی.....	۲۹
۵-۲-۱- فن بینکرشوک: شرافت حاکم و وفای به عهد.....	۳۳
۶-۲-۱- ولف و واتل: عناصری از یک حقوق مسئولیت.....	۳۶
۳- توسعه‌ی [حقوق مسئولیت بین المللی] در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم.....	۴۰
۱-۳-۱- مؤلفان قرن نوزدهم: از ویتون تا هفتر.....	۴۱
۲-۳-۱- اوایل قرن بیستم: تریبل و آنزیلوتی.....	۴۳
۳-۳-۱- برشارد و ایگلتن و میراث جنگ بزرگ.....	۴۵
۴-۳-۱- کنفرانس ۱۹۳۰ تدوین [حقوق بین الملل لاهه].....	۵۱
۵-۳-۱- پیش نویس پژوهشی هاروارد.....	۵۶
۱-۵-۳-۱- پیش نویس ۱۹۲۹.....	۵۷
۲-۵-۳-۱- پیش نویس ۱۹۶۱.....	۵۸

- ۶۱-۴-۱- کار کمیسیون حقوق بین الملل..... ۶۱
- ۶۱-۴-۱- شور اول: (۱۹۹۶-۱۹۴۹)..... ۶۱
- ۶۶-۴-۱- شور دوم (۲۰۰۱-۱۹۹۸)..... ۶۶
- ۶۹-۴-۱- واکنش ها به [پیش نویس] مواد ۲۰۰۱..... ۶۹
- ۷۳-۲- مفاهیم کلیدی..... ۷۳
- ۷۳-۱-۲- ساختار مدرن..... ۷۳
- ۷۳-۱-۲- تدوین کمیسیون حقوق بین الملل..... ۷۳
- ۷۷-۲-۱- مفهوم مدرن مسئولیت بین المللی..... ۷۷
- ۸۰-۲-۲- زبان مسئولیت [بین المللی] دولت..... ۸۰
- ۸۰-۲-۲- گونه شناسی مسئولیت دولت..... ۸۰
- ۸۴-۲-۲- شرط های لازم برای استناد به مسئولیت بین المللی..... ۸۴
- ۸۴-۲-۲-۱- بحث بر سر «خسارت» و «زیان»..... ۸۴
- ۹۲-۲-۲-۲- اصل «مسئولیت عینی»..... ۹۲
- ۹۴-۲-۲-۳- اهلیت ارتکاب اعمال غیرقانونی..... ۹۴
- ۹۵-۲-۲-۴- «Responsibility» و «Liability»..... ۹۵
- ۹۸-۲-۲-۵- حقوق و تعهدات..... ۹۸
- ۹۸-۲-۲-۵-۱- تعهدات «اولیه» و «ثانویه»..... ۹۸
- ۱۰۱-۲-۲-۵-۲- «تعهدات ارگا امنس» و مفاهیم مرتبط..... ۱۰۱
- ۱۰۲-۳-۲- استناد و قابلیت استماع..... ۱۰۲
- ۱۰۲-۱-۳-۲- استناد به مسئولیت: الزامات رسمی..... ۱۰۲
- ۱۰۴-۲-۳-۲- مسائلی راجع به قابلیت استماع دعاوی..... ۱۰۴
- ۱۰۴-۱-۲-۳-۲- تابعیت دعاوی..... ۱۰۴
- ۱۰۵-۲-۲-۳-۲- [قاعدہ] طی طرق داخلی..... ۱۰۵
- ۱۰۶-۳-۳-۳-۲- اعراض..... ۱۰۶
- ۱۰۸-۴-۲-۳-۲- رضایت به اسقاط دعوی..... ۱۰۸
- ۱۱۱-۴-۲- حمایت دیپلماتیک و نظائر آن..... ۱۱۱
- ۱۱۱-۱-۴-۲- حق های عمومی و خصوصی در حقوق بین الملل..... ۱۱۱
- ۱۱۲-۲-۴-۲- نهاد حمایت دیپلماتیک..... ۱۱۲
- ۱۱۲-۳-۴-۲- حمایت های کارکردی و سایر حمایت ها (توسط سازمان های بین المللی یا اشخاص ثالث)..... ۱۱۲
- ۱۱۶-۱-۳-۴-۲- سازمان های بین المللی..... ۱۱۶
- ۱۱۷-۲-۳-۴-۲- اتباع دولت های ثالث..... ۱۱۷

- ۱۱۷ ۵-۲- مسئولیت بازیگران غیر دولتی
- ۱۱۷ ۱-۵-۲- مسئولیت کیفری فردی
- ۱۱۹ ۲-۵-۲- مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی
- ۱۲۰ ۳-۵-۲- طرح دعاوی بین‌المللی علیه اشخاص و گروه‌ها
- ۱۲۳ ۶-۲- مسئولیت و پاسخگویی
- ۱۲۵ ۷-۲- معنای مدرن [مسئولیت دولت] و آینده آن
- ۱۲۵ ۱-۷-۲- انتقادات دولتی
- ۱۲۷ ۲-۷-۲- انتقادات علمی
- ۱۳۱ ۳-۷-۲- کنوانسیون‌ها در مورد مسئولیت دولت؟
- ۱۳۵ ۳- پیامدهای نقض یک تعهد بین‌المللی
- ۱۳۵ ۱-۳- مقدمه
- ۱۳۶ ۲-۳- نقض تعهد و پیامدهای آن
- ۱۳۶ ۱-۲-۳- عناصر نقض
- ۱۳۷ ۲-۲-۳- پیامد ماهوی: جبران خسارت
- ۱۳۷ ۳-۲-۳- پیامد شکلی: اقامه دعوی و اقدام متقابل
- ۱۳۸ ۴-۲-۳- حل و فصل اختلافات در دعاوی مسئولیت
- ۱۴۲ ۳-۳- حقوق قابل اعمال در دعاوی مسئولیت
- ۱۴۲ ۱-۳-۳- نگاه کلی
- ۱۴۴ ۲-۳-۳- حقوق بین‌الملل به عنوان حقوق قابل اعمال
- ۱۴۷ ۳-۳-۳- اصل قاعده خاص و «رژیم‌های خودبسنده»
- ۱۵۰ ۴-۳-۳- دعاوی مسئولیت ناشی از قواعد آمره
- ۱۵۱ ۵-۳-۳- مسئولیت دولت و منشور ملل متحد
- ۱۵۴ ۶-۳-۳- سایر پیامدهای حقوق اعمال متخلفانه بین‌المللی
- ۱۵۷ بخش دوم: انتساب مسئولیت به دولت
- ۱۵۹ ۴- ارگان‌ها و نهادهایی که اقتدارات دولتی را اعمال می‌کنند
- ۱۵۹ ۱-۴- اصول کلی انتساب
- ۱۶۰ ۱-۱-۴- فرآیند انتساب و اعتراضات وارده به آن
- ۱۶۲ ۲-۱-۴- مبانی انتساب در پیش‌نویس مواد مسئولیت دولت
- ۱۶۳ ۲-۴- ارگان‌های دولت
- ۱۶۳ ۱-۲-۴- مسئولیت برای اعمال ارگان‌های دولت
- ۱۶۶ ۲-۲-۴- تعریف «ارگان»
- ۱۶۶ ۱-۲-۲-۴- قوه مجریه

- ۱۶۸ ۲-۲-۲-۴ - قوه مقننه
- ۱۶۹ ۳-۲-۲-۴ - قوه قضائیه
- ۱۷۱ ۴-۲-۲-۴ - تقسیمات فدرال و سایر تقسیمات داخلی
- ۱۷۳ ۵-۲-۲-۴ - ارگان‌های عملی
- ۱۷۶ ۳-۴ - نهادهایی که اختیارات دولتی را اعمال می‌کنند
- ۱۷۶ ۱-۳-۴ - انتساب اعمال اشخاص خصوصی
- ۱۷۹ ۲-۳-۴ - تعریف «اقتدارات دولتی»
- ۱۸۳ ۳-۳-۴ - طبق قانون آن دولت «مجاز به اعمال اقتدارات دولتی باشد»
- ۱۸۳ ۴-۴ - ارگان‌هایی که در اختیار دولت دیگر قرار می‌گیرند
- ۱۸۴ ۱-۴-۴ - تعریف «در اختیار قرار گرفتن»
- ۱۸۷ ۲-۴-۴ - سایر شروط
- ۱۸۸ ۵-۴ - اعمال خارج از حدود اختیارات قانونی و اعمال شخصی
- ۱۹۵ ۵- هدایت و کنترل توسط دولت
- ۱۹۵ ۱-۵ - توسعه حقوقی
- ۱۹۶ ۱-۱-۵ - رویه قضایی اولیه
- ۱۹۷ ۲-۱-۵ - کار کمیسیون حقوق بین‌الملل
- ۱۹۹ ۲-۵ - اشخاصی که به دستور دولت عمل می‌کنند
- ۲۰۲ ۳-۵ - اشخاصی که تحت هدایت و کنترل دولت عمل می‌کنند
- ۲۰۲ ۱-۳-۵ - «کنترل مؤثر و «کنترل کلی»
- ۲۰۳ ۲-۳-۵ - [قضیه] نیکاراگوئه
- ۲۰۶ ۳-۳-۵ - [قضیه] تادیچ
- ۲۰۶ ۱-۳-۳-۵ - شعبه مقدماتی
- ۲۰۸ ۲-۳-۳-۵ - شعبه تجدیدنظر
- ۲۱۱ ۴-۳-۵ - [قضیه] نسل‌کشی یوسنی
- ۲۱۴ ۴-۵ - مسئولیت دولت و تروریسم
- ۲۱۴ ۱-۴-۵ - ادعای عدم کفایت معیار کنترل مؤثر
- ۲۱۶ ۲-۴-۵ - سایر مبانی برای مسئولیت دولت بابت تروریسم
- ۲۲۰ ۵-۵ - انتساب و شرکت‌های متعلق به دولت
- ۲۲۵ ۶- سایر موارد انتساب
- ۲۲۵ ۱-۶ - مقدمه
- ۲۲۶ ۲-۶ - اعمال اقتدار دولتی در غیاب دولت
- ۲۲۶ ۱-۲-۶ - مبنای ماده ۹ پیش‌نویس مواد مسئولیت دولت
- ۲۲۸ ۲-۲-۶ - اعمال ماده

- ۳-۶-۳۰- مسئولیت برای افعال شورشیان..... ۲۳۰
- ۱-۳-۶- ماده ۱۰ پیش نویس مواد مسئولیت دولت در کمیسیون حقوق بین الملل ۲۳۰
- ۲-۳-۶- مسئولیت در جایی که جنبش شورشی، حکومتی جدید تأسیس می کند ۲۳۵
- ۳-۳-۶- مسئولیت در جایی که جنبش شورشی، دولتی جدید به وجود می آورد..... ۲۳۷
- ۴-۳-۶- مسئولیت در جایی که جنبش شورشی شکست می خورد..... ۲۴۰
- ۴-۶- تأیید بعدی رفتار..... ۲۴۲
- ۱-۴-۶- ماده ۱۱ پیش نویس مواد مسئولیت دولت..... ۲۴۲
- ۲-۴-۶- بررسی قضایی تأیید بعدی رفتار..... ۲۴۳
- ۱-۲-۴-۶- دآوری قضیه فانوس دریایی..... ۲۴۳
- ۲-۲-۴-۶- قضیه آیشمن..... ۲۴۴
- ۳-۲-۴-۶- قضیه کارکنان دیپلماتیک و کنسولی ایالات متحده..... ۲۴۵
- ۴-۲-۴-۶- قضیه گابچیکوو- ناگی ماروس..... ۲۴۸
- ۳-۴-۶- اعمال ماده ۱۱ پیش نویس مواد مسئولیت..... ۲۴۹
- ۵-۶- ارگان های دولتی و سازمان های بین المللی..... ۲۵۰
- ۱-۵-۶- نظریه و رویه ی اولیه ی سازمان های بین المللی..... ۲۵۲
- ۲-۵-۶- سیاست حفظ صلح و ماده ۷ پیش نویس مواد مسئولیت سازمان ها..... ۲۵۶
- ۳-۵-۶- بررسی قضایی مسئولیت دولت مشارکت کننده..... ۲۶۰
- ۱-۳-۵-۶- بهرامی و سرامتی..... ۲۶۰
- ۲-۳-۵-۶- الجده..... ۲۶۴
- ۴-۵-۶- استاندارد «کنترل مؤثر»..... ۲۶۸
- ۱-۴-۵-۶- تعریف مفهوم اساسی..... ۲۶۸
- ۲-۴-۵-۶- مفهوم سازی های منفی و مثبت در مورد «کنترل»: قضیه داچیت..... ۲۷۱
- ۵-۵-۶- تمایز میان انتساب عمل و مسئولیت ثانویه سازمان های بین المللی..... ۲۷۶
- بخش سوم: نقض..... ۲۷۹
- ۷- نقض: عنصر مادی..... ۲۸۱
- ۱-۷- مقدمه..... ۲۸۱
- ۲-۷- استقلال تعهدات اولیه..... ۲۸۲
- ۳-۷- فعل ها و ترک فعل ها..... ۲۸۴
- ۴-۷- طبقه بندی تعهدات..... ۲۸۶
- ۱-۴-۷- تعهد به فعل و نتیجه..... ۲۸۷
- ۲-۴-۷- تلاش مقتضی و تعهدات به پیشگیری..... ۲۹۴
- ۳-۴-۷- تعهدات شکلی و ماهوی..... ۳۰۰

- ۳۰۱-۵-۷- مسائیل خاص.....
- ۳۰۱-۱-۵-۷- نقض پیش‌هنگام.....
- ۳۰۴-۲-۵-۷- تعهدات غیرواقعی.....
- ۳۰۷-۳-۵-۷- «شکایات عدم نقض».....
- ۳۱۱-۸- نقض: عنصر زمانی.....
- ۳۱۱-۱-۸- مقدمه.....
- ۳۱۲-۲-۸- حقوق بین‌زمانی.....
- ۳۱۲-۱-۲-۸- اجرای اصل.....
- ۳۱۲-۱-۱-۲-۸- جزیره پالماس و اظهارنظر قاضی هوپر.....
- ۳۱۳-۲-۱-۲-۸- حقوق بین‌زمانی و حقوق معاهدات.....
- ۳۱۵-۳-۱-۲-۸- حقوق بین‌زمانی و کار کمیسیون حقوق بین‌الملل درباره مسئولیت.....
- ۳۱۷-۲-۲-۸- برخی قیود و شرایط.....
- ۳۱۷-۱-۲-۲-۸- پذیرش مسئولیت به صورت عطف بماسبق شونده.....
- ۳۱۸-۲-۲-۲-۸- تفسیر متکامل معاهدات.....
- ۳۲۲-۳-۲-۲-۸- قواعد آمره جدید.....
- ۳۲۴-۳-۲-۸- اختتام تعهد اولیه.....
- ۳۲۶-۳-۸- مدت نقض.....
- ۳۲۷-۱-۳-۸- نقض‌های آنی.....
- ۳۳۲-۲-۳-۸- نقض‌های مستمر.....
- ۳۳۲-۱-۲-۳-۸- مفهوم نقض مستمر.....
- ۳۳۷-۲-۲-۳-۸- تمایز میان نقض آنی و مستمر.....
- ۳۳۹-۳-۲-۳-۸- خاتمه عمل.....
- ۳۴۰-۳-۸-۸- نقض‌های مرکب.....
- ۳۴۰-۱-۳-۳-۸- ویژگی نقض مرکب.....
- ۳۴۴-۲-۳-۳-۸- تعیین محدوده نقض مرکب.....
- ۳۴۵-۴-۳-۸- نقض‌های مختلط.....
- ۳۴۹-۹- جهات رافع وصف متخلفانه بودن فعل.....
- ۳۴۹-۱-۹- توجیحات و معاذیر در حقوق بین‌الملل.....
- ۳۵۰-۱-۱-۹- دسته «جهات رافع وصف متخلفانه».....
- ۳۵۷-۲-۱-۹- خاتمه و تعلیق تعهدات.....
- ۳۶۰-۲-۹- توجیحات و معاذیر عام.....
- ۳۶۰-۱-۲-۹- رضایت.....
- ۳۶۷-۲-۲-۹- دفاع مشروع.....
- ۳۷۱-۳-۲-۹- اقدامات متقابل.....

- ۳۷۴ ۹-۲-۴- فورس مازور
- ۳۸۱ ۹-۲-۵- اضطرار
- ۳۸۶ ۹-۲-۶- ضرورت
- ۳۹۹ ۹-۳-۳- سوالات دیگر
- ۳۹۹ ۹-۳-۱- تعهدات ناشی از قواعد آمره
- ۴۰۲ ۹-۳-۲- جبران خسارت برای زیان مادی
- ۴۰۳ ۹-۳-۳- بار اثبات
- ۴۰۷ بخش چهارم: مسئولیت جمعی یا فرعی
- ۴۰۹ ۱۰- مسئولیت در موارد مشترک یا جمعی
- ۴۰۹ ۱۰-۱- مقدمه
- ۱۰-۱-۱- پیش‌زمینه تاریخی: فعالیت کمیسیون حقوق بین‌الملل و مؤسسه حقوق بین‌الملل ۴۱۰
- ۱۰-۱-۲- نفوذ قیاس‌های حقوق خصوصی ۴۱۳
- ۱۰-۲-۱- رفتار مشترک و جمعی دولت‌ها ۴۱۸
- ۱۰-۲-۱-۱- انتساب به دولت‌های متعدد: اصل مسئولیت مستقل ۴۱۹
- ۱۰-۲-۲- مشارکت در فعل دولت دیگر: استثنا بر اصل مسئولیت مستقل بر اساس نظر کمیسیون حقوق بین‌الملل ۴۲۲
- ۱۰-۲-۳- رفتار ارگان‌های مشترک ۴۲۶
- ۱۰-۲-۴- دیگر مبانی برای مسئولیت ناشی از همبستگی ۴۲۸
- ۱۰-۳- رفتار در چارچوب سازمان‌های بین‌المللی ۴۳۰
- ۱۰-۴- مسائل هم‌سنخ ۴۴۳
- ۱۰-۴-۱- تضمینات و غرامت‌ها ۴۴۳
- ۱۰-۴-۲- میزان مشارکت میان اشخاصی که مشترکاً مسئول هستند ۴۴۴
- ۱۰-۴-۳- دعاوی بین‌المللی در مورد رفتار طرفین خصوصی ۴۴۸
- ۱۱- مسئولیت بابت نقض‌های قواعد مرتبط با منابع جمعی ۴۵۳
- ۱۱-۱- مقدمه ۴۵۳
- ۱۱-۲- مصالحه کمیسیون حقوق بین‌الملل ۴۵۷
- ۱۱-۳- استناد به قواعد مرتبط با منافع جمعی ۴۶۳
- ۱۱-۴- رابطه‌ی قواعد مرتبط با منافع جمعی و دیگر قواعد ۴۷۱
- ۱۱-۵- استناد به و آثار نقض‌های قواعد آمره ۴۷۴
- ۱۱-۵-۱- تعریف قواعد آمره ۴۷۴
- ۱۱-۵-۲- آثار نقض جدی قواعد آمره ۴۷۶
- ۱۱-۵-۲-۱- تعهد به عدم شناسایی ۴۷۷

- ۴۸۱ ۱۱-۵-۲-۲- تعهد به منع مساعدت
- ۴۸۳ ۱۱-۵-۲-۳- تعهد به همکاری
- ۴۸۷ ۱۱-۶- افق‌های بیشتر
- ۴۸۸ پیوست: جرائم بین‌المللی دولت
- ۴۹۳ ۱۲- مسئولیت فرعی و ثانوی
- ۴۹۳ ۱۲-۱- مسئولیت دولت‌ها بابت عمل دولت‌های دیگر و سازمان‌های بین‌المللی
- ۴۹۳ ۱۲-۱-۱- دامنه‌ی مسئولیت فرعی و ثانوی
- ۴۹۵ ۱۲-۱-۲- استانداردهای هدایت و کنترل و اجبار
- ۴۹۸ ۱۲-۲- کمک یا مساعدت در ارتکاب نقض تعهد
- ۱۲-۲-۱- توسعه [مفهوم کمک و مساعدت نزد] کمیسیون حقوق بین‌الملل و جایگاه عرفی
 ۴۹۹ [آن]
- ۵۰۱ ۱۲-۲-۲- تعریف «کمک یا مساعدت»
- ۵۰۱ ۱۲-۲-۲-۱- اصطلاحات ماده ۱۶ پیش‌نویس مواد مسئولیت دولت
- ۵۰۲ ۱۲-۲-۲-۲- ترک فعل به عنوان «کمک یا مساعدت»
- ۵۰۵ ۱۲-۲-۲-۳- اصول کلی کمک یا مساعدت
- ۵۰۶ ۱۲-۲-۳- عنصر «ذهنی» معاونت
- ۵۱۰ ۱۲-۲-۴- معاونت و اصل نسبی بودن معاهدات
- ۵۱۳ ۱۲-۲-۵- معاونت و سازمان‌های بین‌المللی
- ۵۱۵ ۱۲-۳- هدایت و کنترل نسبت به دولت یا سازمان بین‌المللی دیگر
- ۵۱۵ ۱۲-۳-۱- دامنه و مناسب بودن ماده ۱۷ پیش‌نویس مواد مسئولیت دولت
- ۵۱۸ ۱۲-۳-۲- تعریف «هدایت و کنترل»
- ۵۲۰ ۱۲-۳-۳- ملاحظات دیگر
- ۵۲۰ ۱۲-۳-۳-۱- آگاهی و مغایرت با تعهد
- ۵۲۱ ۱۲-۳-۳-۲- مسئولیت دولت تحت هدایت
- ۵۲۲ ۱۲-۳-۴- هدایت و کنترل بر یک سازمان بین‌المللی
- ۵۲۳ ۱۲-۴- اجبار یک دولت یا سازمان بین‌المللی
- ۵۲۴ ۱۲-۴-۱- تعریف «اجبار»
- ۵۲۷ ۱۲-۴-۲- ملاحظات دیگر
- ۵۲۷ ۱۲-۴-۳- اجبار یک سازمان بین‌المللی
- ۵۲۸ ۱۲-۵- مسئولیت دولت عضو بابت اعمال سازمان‌های بین‌المللی
- ۵۲۹ ۱۲-۵-۱- مسئولیت دولت‌های عضو
- ۵۲۹ ۱۲-۵-۱-۱- قاعده اصلی
- ۵۳۱ ۱۲-۵-۱-۲- تأیید قضایی قاعده‌ی اصلی

- ۱۲-۵-۲- استثنائات قاعده اصلی ۵۳۵
- ۱۲-۵-۲-۱- قبول مسئولیت ۵۳۵
- ۱۲-۵-۲-۲- اطمینان بخشی به طرف زیان دیده ۵۳۶
- ۱۲-۵-۳- سوء استفاده از شخصیت جداگانه‌ی سازمان‌های بین‌المللی ۵۳۷
- ۱۳- جانشینی در مسئولیت ۵۴۵
- ۱۳-۱- مقدمه ۵۴۵
- ۱۳-۲- قاعده جانشینی منفی ۵۴۸
- ۱۳-۲-۱- منابع اولیه ۵۴۸
- ۱۳-۲-۲- حمایت‌ها و انتقادات از قاعده جانشینی منفی ۵۴۹
- ۱۳-۳- رد قاعده جانشینی منفی: ملاحظات قضایی ۵۵۳
- ۱۳-۳-۱- داورى فانوس‌های دریایی ۵۵۵
- ۱۳-۳-۲- قضیه گابچیکوو- ناگی ماروس ۵۵۸
- ۱۳-۴- رد قاعده جانشینی منفی: رویه دولتی جدید ۵۶۰
- ۱۳-۴-۱- نقش رویه دولتی ۵۶۰
- ۱۳-۴-۲- جانشینی در وضعیتی که دولت جانشین وجود ندارد ۵۶۱
- ۱۳-۴-۲-۱- اتحاد دوباره آلمان ۵۶۲
- ۱۳-۴-۲-۲- تجزیه‌ی جمهوری فدرال سوسیالیستی یوگسلاوی ۵۶۵
- ۱۳-۴-۳- جانشینی در جایی که دولت پیشین به حیات ادامه می‌دهد ۵۶۵
- ۱۳-۴-۳-۱- جدایی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی ۵۶۶
- ۱۳-۴-۳-۲- استقلال نامیبیا ۵۶۷
- ۱۳-۵- نتیجه‌گیری ۵۶۹
- بخش پنجم: توقف فعل متخلفانه و جبران خسارت ۵۷۱
- ۱۴- ترمیم روابط حقوقی بعد از نقض تعهد ۵۷۳
- ۱۴-۱- مقدمه ۵۷۳
- ۱۴-۲- آثار حقوقی نقض تعهد ۵۷۴
- ۱۴-۲-۱- تعهدات ثانویه قابل اعمال ۵۷۴
- ۱۴-۲-۲- استمرار تعهد اولی ۵۷۵
- ۱۴-۳- توقف فعل متخلفانه ۵۷۶
- ۱۴-۳-۱- اعمال متخلفانه‌ای که «مستمر» هستند ۵۷۷
- ۱۴-۳-۲- تمایز میان توقف فعل متخلفانه و تکلیف مستمر به اجرای تعهد ۵۸۰
- ۱۴-۳-۳- تمایز میان توقف فعل متخلفانه و اعاده وضع به حال سابق ۵۸۱
- ۱۴-۴- اطمینان و تضمین‌های عدم تکرار ۵۸۶

- ۵۸۶ ۱۴-۴-۱- جایگاه تعهد به ارائه اطمینان و تضمین‌ها
- ۵۹۳ ۱۴-۴-۲- تمایز میان اطمینان و تضمین‌های عدم تکرار و جبران خسارت
- ۵۹۴ ۱۴-۴-۳- اطمینان و تضمین‌های مناسب
- ۵۹۹ ۱۵- جبران خسارت
- ۵۹۹ ۱۵-۱- اصل اساسی
- ۶۰۰ ۱۵-۲- جبران خسارت «کامل»
- ۶۰۰ ۱۵-۲-۱- موضع پیش‌نویس مواد مسئولیت دولت
- ۶۰۳ ۱۵-۲-۲- رویه قضایی بعدی
- ۶۰۵ ۱۵-۳- مفهوم زیان
- ۶۰۵ ۱۵-۳-۱- تعریف زیان
- ۶۰۷ ۱۵-۳-۲- زیان مادی و معنوی
- ۶۰۸ ۱۵-۳-۳- «زیان حقوقی»
- ۶۱۳ ۱۵-۴- مسائل سببیت
- ۶۱۳ ۱۵-۴-۱- سرفصل گسترده
- ۶۱۶ ۱۵-۴-۲- کاهش خسارت و جبران خسارت
- ۶۱۸ ۱۵-۴-۳- اسباب مقارن
- ۶۱۸ ۱۵-۴-۳-۱- اصول قابل اجرا
- ۶۲۱ ۱۵-۴-۳-۲- قضیه‌های دشوار
- ۶۲۴ ۱۵-۴-۴- مشارکت در ورود زیان
- ۶۲۸ ۱۵-۵- تعدد دولت‌های زیان‌دیده
- ۶۳۱ ۱۶- جبران‌ها
- ۶۳۱ ۱۶-۱- ارتباط میان جبران خسارت و طرق جبرانی
- ۶۳۲ ۱۶-۱-۱- اشکال موجود جبران خسارت
- ۶۳۳ ۱۶-۱-۲- حق انتخاب
- ۶۳۵ ۱۶-۱-۳- سلسله مراتب جبران خسارت؟
- ۶۳۶ ۱۶-۲- اعاده وضع به حال سابق
- ۶۳۶ ۱۶-۲-۱- اصل اساسی
- ۶۳۷ ۱۶-۲-۲- اشکال اعاده وضع به حال سابق
- ۶۳۹ ۱۶-۲-۳- محدودیت‌های اعاده وضع به حال سابق
- ۶۳۹ ۱۶-۲-۳-۱- ناممکن بودن مادی
- ۶۴۱ ۱۶-۲-۳-۲- [تحمیل] تکلیف خارج نامتناسب
- ۶۴۳ ۱۶-۲-۴- رویکرد منعطف
- ۶۴۴ ۱۶-۳- غرامت

- ۱۶-۳-۱- اصل اساسی ۶۴۴
- ۱۶-۳-۲- رویه دیوان دانمی و دیوان بین‌المللی [دادگستری] ۶۴۶
- ۱۶-۳-۳- تعیین مبلغ خسارت ۶۴۷
- ۱۶-۳-۴- عدم‌النفع ۶۵۱
- ۱۶-۳-۵- خسارت تنبیهی ۶۵۳
- ۱۶-۴-۱- جلب رضایت ۶۵۷
- ۱۶-۴-۱- اصل اساسی ۶۵۷
- ۱۶-۴-۲- اشکال جلب رضایت ۶۵۸
- ۱۶-۴-۳- اعلامیه‌های قضایی ۶۶۰
- ۱۶-۴-۴- محدودیت‌های وجود جلب رضایت ۶۶۲
- ۱۶-۵-۱- خسارت تأخیر تأدیه ۶۶۲
- ۱۶-۵-۱- اصل اساسی ۶۶۲
- ۱۶-۵-۲- تمایز میان خسارت تأخیر تأدیه پیش از صدور حکم و خسارت تأخیر تأدیه پس از صدور حکم ۶۶۵
- ۱۶-۵-۳- دوره‌ی زمانی پرداخت خسارت تأخیر تأدیه ۶۶۶
- ۱۶-۵-۴- نرخ خسارت تأخیر تأدیه و روش محاسبه ۶۶۸
- بخش ششم: اجرای مسئولیت ۶۷۳
- ۱۷- فرآیند ادعاها ۶۷۵
- ۱۷-۱- استحقاق طرح دعوی ۶۷۵
- ۱۷-۱-۱- دولت زیان‌دیده ۶۷۶
- ۱۷-۱-۲- دیگر طرف‌های زیان‌دیده ۶۸۳
- ۱۷-۱-۳- دولت‌های ذی‌ربط و دیگر موجودیت‌ها ۶۸۵
- ۱۷-۲- فرآیند طرح ادعا ۶۹۰
- ۱۷-۳- زوال حق استناد به مسئولیت ۶۹۴
- ۱۷-۳-۱- اعراض و رضایت ضمنی ۶۹۶
- ۱۷-۳-۲- گذشت زمان ۶۹۸
- ۱۷-۳-۳- رسیدگی و مصالحه ۷۰۱
- ۱۷-۳-۴- آثار ادعاهای مرتبط با اشتقاقی ۷۰۱
- ۱۸- طرح ادعا از طرف دیگران: حمایت دیپلماتیک و کارکردی ۷۰۵
- ۱۸-۱- مقدمه ۷۰۵
- ۱۸-۲- حمایت دیپلماتیک: نگاهی اجمالی ۷۰۶
- ۱۸-۲-۱- نقش و ویژگی حمایت دیپلماتیک ۷۰۷

- ۱۸-۲-۲- حق بر حمایت: تابعیت ادعاها ۷۱۳
- ۱۸-۲-۳- قاعده طی طرق جبرانی داخلی ۷۲۱
- ۱۸-۳-۳- حمایت دیپلماتیک و استناد شخصی و دولتی ۷۲۶
- ۱۸-۳-۱- حقوق بشر ۷۲۷
- ۱۸-۳-۲- حمایت از سرمایه‌گذاری ۷۳۰
- ۱۸-۳-۳- سایر حوزه‌ها ۷۳۵
- ۱۸-۴- حمایت کارکردی توسط سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌های ثالث ۷۳۶
- ۱۹-۱- اجرای مسئولیت توسط فرآیند قضایی ۷۴۳
- ۱۹-۱- مقدمه ۷۴۳
- ۱۹-۲- صلاحیت در مسائل مسئولیت ۷۴۴
- ۱۹-۲-۱- اصل کورزو ۷۴۴
- ۱۹-۲-۲- تمیز میان سبب دعوی و قانون حاکم ۷۴۹
- ۱۹-۲-۳- صلاحیت بر ادعاهای متقابل ۷۵۵
- ۱۹-۳- آیا صلاح‌دیدگی بر تعیین روش جبران وجود دارد ۷۶۲
- ۱۹-۴- انتخاب میان طرق جبرانی ۷۶۹
- ۱۹-۴-۱- حق خواهان برای انتخاب طریقه جبرانی و انتخاب این طرق در حین رسیدگی‌ها ۷۶۹
- ۱۹-۴-۲- شروط عدم امکان تغییر مرجع رسیدگی ۷۷۳
- ۱۹-۴-۳- قاعده عدم تجاوز از حدود اختیارات ۷۷۵
- ۱۹-۵- طرق جبرانی سیستماتیک ناشی از قضایای فردی ۷۷۹
- ۱۹-۵-۱- دادگاه اروپایی حقوق بشر: برونیوسکی و تبار آن ۷۸۰
- ۱۹-۵-۲- دعاوی گروهی در داوری سرمایه‌گذاری: آباکلات علیه آرژانتین ۷۸۸
- ۱۹-۵-۳- پرداخت غرامت به عنوان لازمه رسیدگی‌های کیفری ۷۹۲
- ۲۰-۲- استناد در موارد تعدد طرف‌ها ۷۹۷
- ۲۰-۱- مقدمه ۷۹۷
- ۲۰-۲- خواهان‌های متعدد ۷۹۸
- ۲۰-۳- خوانندگان متعدد ۸۰۲
- ۲۰-۴- ورود دولت‌های ثالث ۸۰۵
- ۲۰-۵- اصل مانیتری گلد: دولت‌های ثالث ضروری ۸۱۰
- ۲۰-۵-۱- قلمروی اصل ۸۱۲
- ۲۰-۱-۱-۵- رویه قضایی مربوط به اصل مانیتری گلد ۸۱۳
- ۲۰-۱-۵-۲- ابهام در اجرا ۸۱۶
- ۲۰-۱-۵-۳- مسائل دیگری در مورد قلمرو [ی این اصل] ۸۲۰
- ۲۰-۱-۵-۴- نتیجه‌گیری ۸۲۲

فهرست تفصیلی / بیست و یک

۸۲۲ ۲۰-۵-۲- استثنائات احتمالی

۸۲۲ ۲۰-۵-۲-۱- دولت‌های از میان رفته

۸۲۴ ۲۰-۵-۲-۲- تعقیب کیفری

۸۲۵ ۲۰-۵-۲-۳- اعراض

۸۲۶ ۲۰-۶-۱- دیگر اتفاقات شکلی

۸۲۶ ۲۰-۶-۱- تجمیع ادعاها

۸۲۸ ۲۰-۶-۲- ترکیب دیوان

۸۳۰ ۲۰-۶-۳- قاعده ممنوعیت مطالبه مضاعف خسارت

۸۳۳ ۲۱- اجرای مسئولیت از طریق فرآیند غیر قضایی

۸۳۳ ۲۱-۱- مقدمه

۸۳۵ ۲۱-۲- اقدامات خودیارانه یک جانبه

۸۳۵ ۲۱-۲-۱- اقدامات مقابله به مثل

۸۳۶ ۲۱-۲-۲- استثنای عدم اجرا

۸۴۱ ۲۱-۲-۳- تعلیق تعهدات

۸۴۴ ۲۱-۲-۴- اقدامات متقابل توسط دولت زیان‌دیده

۸۴۷ ۲۱-۲-۴-۱- قلمرو و موضوع اقدامات متقابل

۸۴۸ ۲۱-۲-۴-۲- اقدامات متقابل ممنوعه

۸۵۹ ۲۱-۲-۴-۳- تناسب

۸۶۲ ۲۱-۲-۴-۴- مسائل شکلی توسل به اقدامات متقابل

۸۶۵ ۲۱-۲-۴-۵- خاتمه اقدامات متقابل

۸۶۶ ۲۱-۲-۵- اقدامات متقابل جمعی

۸۷۰ ۲۱-۳- موضوعات مسئولیت در شورای امنیت و دیگر مراجع بین‌المللی

۸۷۷ پیوست‌ها

پیوست اول: پیش‌نویس مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها بابت افعال متخلفانه بین‌المللی (۱۹۹۶)..... ۸۷۹

پیوست دوم: پیش‌نویس مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها بابت افعال متخلفانه بین‌المللی (۲۰۰۱)..... ۸۹۵

پیوست سوم: قطعنامه‌های مجمع عمومی ملل متحد راجع به پیش‌نویس مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل راجع به مسئولیت دولت بابت اعمال متخلفانه بین‌المللی..... ۹۰۷

پیوست چهارم: پیش‌نویس مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل راجع به مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی بابت اعمال متخلفانه بین‌المللی..... ۹۱۳

پیوست پنجم: کتاب‌شناسی..... ۹۲۹

دیباچه

برای قرون متمادی، توسعه حقوق بین الملل عمدتاً حول محور ایجاد قواعد اولیه متمرکز بود. این تمرکز به نوبه خود ناشی از این امر بود که حقوق بین الملل در سیاق یک نظم حقوقی افقی به تنظیم روابط میان تابعان این نظام حقوقی می پردازد. در واقع، ماهیت رضائی حقوق بین الملل، چالش اصلی را در قالب ایجاد هنجارهای رفتاری (قواعد اولیه) و گسترش دامنه شمول آنها متجلی می ساخت. به همین دلیل، در کنفرانس تدوین حقوق بین الملل که در ماه مارس سال ۱۹۳۰ در لاهه برگزار شد، همان گونه که از عنوان یکی از موضوعات منتخب، یعنی "مسئولیت دولتها ناشی از خسارات وارده در سرزمینشان به اتباع بیگانه یا اموال آنها" بر می آید، ترکیبی از حقوق مسئولیت بین المللی (قواعد ثانویه) و قواعد ماهوی رفتار با اتباع بیگانه و حمایت از اموال و حقوق مالی آنها (قواعد اولیه) مد نظر بود. به عبارت دیگر، در آن مقطع زمانی، به ویژه به دلیل مطرح بودن مباحث مربوط به اصل رفتار ملی در مقابل اصل لزوم اعمال معیارهای حد اقلی بین المللی در خصوص رفتار با بیگانگان، به حقوق مسئولیت بین المللی از همین منظر نگریسته می شد و همین امر موجب شده بود که حقوق مسئولیت بین المللی دارای ماهیتی تلفیقی گردد. در نهایت، همان گونه که بسیاری از صاحب نظران متذکر گردیده اند، همین اختلاف میان نمایندگان کشورهای سرمایه پذیر و سرمایه فرست در خصوص معیارهای رفتار با بیگانگان، منجر به عقیم ماندن پروژه تدوین در سال ۱۹۳۰ شد.

تقریباً هم زمان با این تحولات، بیان ماندگار دیوان دائمی دادگستری بین المللی در

قضیه کارخانه خورژوف، مبنی بر اینکه "این یک اصل حقوقی بین‌الملل و حتی یک مفهوم کلی حقوقی است که نقض تعهد متضمن تعهد به جبران آن است."^۱، از اولین اقدامات برای تبیین قواعد ثانویه مسئولیت بین‌المللی حکایت داشت. به بیان دیوان دائمی تعهد به جبران نتیجه ذاتی و بدیهی عدم انجام تعهد بین‌المللی است.

با این همه، در مراحل بعدی تدوین توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل، مباحث مرتبط با قواعد اولیه حقوق سرمایه‌گذاری و رفتار با بیگانگان، و همچنین موضوع مسئولیت کیفری دولتها، از پروژه تدوین کنار نهاده شدند تا سرانجام در سال ۲۰۰۱، پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل در خصوص مسئولیت دولتها به تصویب کمیسیون برسد.

در عصر حاضر اصول کلی مسئولیت بین‌المللی دولتها مدون گشته و به نحو شایانی به تثبیت مبانی متزلزل حاکمیت قانون در عرصه بین‌المللی مدد می‌رساند. این تحول شگرف در حقوق بین‌الملل خالی از مناقشه نیست و هنوز رویه دولتی، رویه قضایی و دکتربین حقوقی همراه با چالشها و اختلاف نظرات مهمی است. لیکن، طی طریق خوبی شده و نقشه راهی مهیا گشته است. بخش اعظمی از این تحول مهم در عرصه حقوق بین‌الملل را باید مرهون کار سترگ کمیسیون حقوق بین‌الملل با عنوان «مسئولیت دولت راجع به اعمال متخلفانه بین‌المللی» بدانیم که اینک هیچ مرجع دولتی، قضایی، داور و به طور خلاصه هیچ نهاد و فردی که با حقوق بین‌الملل سر و کار دارد در مراجعه به آن، تردیدی به خود راه نمی‌دهد.

با توجه به اهمیت چنین حوزه‌ای در مطالعات حقوق بین‌الملل، جای خرسندی است که گروهی از حقوق‌دانان جوان دانشگاهی کشورمان با سرپرستی آقای دکتر علیرضا ابراهیم گل برای ترجمه اثری مهم در این زمینه همت کرده‌اند. کتاب پروفیسور جیمز کرافورد که خود آخرین گزارشگر کمیسیون حقوق بین‌الملل در زمینه مسئولیت بین‌المللی دولتها راجع به اعمال متخلفانه بین‌المللی بوده، مسائل مهمی را در حوزه مسئولیت بین‌المللی دولتها مورد بحث قرار داده است. این کتاب، قواعد کنونی این حوزه را تبیین و نقادی کرده و به طور مفصل آن‌ها را از منظری تحلیلی مورد بررسی قرار داده است. وی در این کتاب فرصت کرده تا به مباحثی، از جمله جانشینی در مسئولیت دولتها و مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی

1. The Factory At Chorzow (Germ v. Pol.), 1928 P.C.I.J. (ser. A0 No. 17 (Sept. 130, at 29.

دیباچه / بیست و پنج

پیردازد که اساساً از چارچوب کار کمیسیون حقوق بین‌الملل خارج بودند. بنابراین برای پژوهشگران و علاقمندان به حقوق بین‌الملل به ویژه مسائل مسئولیت بین‌المللی، زمینه‌ای فراهم شده تا هرچه بیشتر و اصولی‌تر با این مباحث آشنایی پیدا کنند. این کتاب جایگاه برجسته‌ای در آثار آکادمیک حقوق بین‌الملل یافته و می‌تواند مرجعی مهمی برای مطالعات ذریبط باشد.

اظمینان دارم ترجمه این کتاب مهم می‌تواند کمک شایانی به پژوهش و مطالعه حقوق مسئولیت بین‌المللی در دوره‌های مختلف تحصیلات تکمیلی و عموماً در پژوهش و مطالعه حقوق بین‌الملل بنماید به نوبه خود زمینه‌ای برای انجام کارهای مشابه در ادبیات حقوقی کشورمان فراهم آورد.

دکتر سید جمال سیفی

قاضی دیوان دعاوی ایران - ایالات متحده

دانشیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

استاد ممتاز مدعو، دانشگاه تیلورخ، هلند

پاییز ۱۳۹۵

مقدمه مترجمان

به نام پروردگار دادگر

(۱)

آلن پله، حقوقدان مشهور فرانسوی و همکارانش، جملاتی در توصیف تاریخ حقوق بین‌الملل نوشته‌اند که به خوبی به کار ترسیم و توصیف وضعیت و رابطه‌ی دولت‌های غیرغربی و البته در حال توسعه، با حقوق بین‌الملل می‌آید. آن‌ها، حقوق بین‌الملل را همچون بادی می‌دانند که از شمال می‌وزد یا این که صراحتاً می‌نویسند: «حقوق بین‌الملل، آن‌سان که می‌شناسیم، دست کم برای دوره‌ای طولانی، با تاریخ اروپا، درهم آمیخته است.»^۱ این جملات کوتاه، به خوبی گواه آن است که چرا دولت‌های غیرغربی در حال توسعه، بی‌آن‌که ماهیت قانون‌گریز داشته باشند، برای مدت‌های طولانی - که شبیح آن، هنوز در اینجا و آنجا احساس می‌شود - در ارتباط با قواعد و مفاهیم حقوق بین‌الملل با دشواری‌هایی روبه‌رو بوده و هستند. این دولت‌ها برای تنظیم مناسبات حقوقی خود با دنیا، ناگزیرند به قواعدی متوسل شوند که کمترین اثر را در پدیداری آن داشته‌اند. در نتیجه، چنین دولت‌هایی در برخورد با این پدیده، لاجرم، همواره جانب حزم و احتیاط را نگاه داشته و از روزه‌ای

۱. پله، آلن؛ کک‌دین، نگوین ودینه، پاتریک، (۱۳۸۲)، حقوق بین‌الملل عمومی (جلداول)، ترجمه: حسن حبیبی، تهران: انتشارات اطلاعات، ص ۵۵.

همراه با تردید به این پدیده غریبه می‌نگرند. اتفاقاً، همین وضعیت، توضیح می‌دهد که چرا نزد این دولت‌ها، پوزیتیویسم حقوقی، بر نظریه‌های رقیب، نه فقط تقدّم اصولی که واجد تقدّم کارکردی و ابزاری است.^۲ پوزیتیویسم حقوقی برای این دولت‌ها، معبری است که از طریق آن، دست کم می‌توانند در بناسازی حقوق بین‌الملل از این لحظه به بعد، نقش آفرینی کنند.

به هر تقدیر، از زاویه هر دولتی که به حقوق بین‌الملل بنگریم، به حکم عبارت مشهور «هر جا جامعه‌ای هست، حقوق هم هست^۳»، زیست در جامعه بین‌المللی ایجاب می‌کند که به حقوق حاکم بر آن تن داده شود. به ویژه آن که، موقعیت ساختاری دولت‌های در حال توسعه غیرغربی - از جمله کشورمان - در نظام جامعه بین‌المللی نشان می‌دهد که هرگونه تلاش برای تغییر و ارتقای جامعه بین‌المللی و حقوق حاکم بر آن، مستلزم پذیرش و ایفای نقش در چنین بسترهایی بوده، و همه این‌ها، منوط به شناخت و معرفت بر حقوق بین‌الملل موجود است.

با ارجاع مجدد به ماهیت عمدتاً اروپایی و غربی حقوق بین‌الملل، باید تأکید کرد که اولین و شاید اصلی‌ترین راه معرفت بر حقوق بین‌الملل، رفتن بدون واهمه به سراغ آثار و مراجع اصلی حقوق بین‌الملل است؛ یعنی اسناد، رویه قضایی و دکترین بین‌المللی که بیانگر قواعد، مفاهیم و مبانی حقوق بین‌الملل هستند. این ره‌یافت، بدون هرگونه اغراقی، ثابت می‌کند که چرا برای جامعه حقوقی ایرانی، «ترجمه»، در معرفت‌شناسی حقوق بین‌الملل، هم تاکتیک است و هم استراتژی. این ره‌یافت، نشان می‌دهد که چرا در اینجا، در ساختار پژوهشی حقوق بین‌الملل، ترجمه، مقدمه‌ی تألیف است. این ره‌یافت، بار دیگر، حقانیت این واقعیت را عیان می‌سازد که شناخت و معرفت، ضرورت مقدماتی تلاش برای اصلاح و استعلاء است.

بنابراین، در مواردی ترجمه، می‌تواند چیزی بیش از خود ترجمه باشد و ابعادی فراتر از آن بیابد.^۴ ترجمه در اینجا، کلید‌گشایش در به روی دنیای جد و جهد است. این راه چاره‌ناپذیر ماست که روش‌شناسی شناخت نظامی حقوقی که بن و بنیادش از سنت حقوقی

۲. شمیله ژانرو، مونیک، (۱۳۸۲)، بشریت و حاکمیت‌ها: سیری در حقوق بین‌الملل، ترجمه: مرتضی کلاتریان، تهران: انتشارات آگه، صص ۱۶۶-۱۷۰.

3. *Ubi societas, ibi ius.*

۴. مهرگان، امید، (۱۳۸۷)، الاهیات ترجمه: والتر بنیامین و رسالت مترجم، تهران: نشر فرهنگ صبا، ص ۳۵.

ما دور بوده است، از راه آشتی مجدد با ترجمه می‌گذرد. همین ضرورت است که ترجمه آثار و متون اصلی حقوق بین‌الملل را در اولویت قرار می‌دهد.

(۲)

«همواره همه می‌دانستند که این سیاستِ قدرت است که سیطره دارد. فقط در دوره ماست که بعضی از حقوق‌دانان سر مست از مفاهیم حقوقی یا آرمان‌گرایانی چند، رویاهای خویش را با واقعیت درهم می‌آمیزند.»^۵ این جمله مشهور از ریمون آرون، فیلسوف فرانسوی، یکی از صدها جمله‌ای است که در باب ناکارآمدی حقوق بین‌الملل به کار می‌رود. با وجود پدیداری سازوکارهای قابل اتکای مربوط به نظارت و اجرای قواعد حقوق بین‌الملل در دوره معاصر، این نظام حقوقی همچنان در مظان این اتهام قرار دارد که قواعدش به یک نظام حقوقی محض بدون ضمانت اجرای مشخص، نهادی و مطمئن تعلق دارند. بر این اساس، حقوق بین‌الملل، از تعیین دقیق پیامدهای افعال و ترک فعل‌های متخلفانه بین‌المللی و کاربست یک نظام واکنشی در برابر آن‌ها ناتوان است. وقوع جنایت‌های حقوق بشری و حقوق بشردوستانه در جای جای کره خاکی و بی‌عملی یا تعلل در واکنش مناسب به این جنایات - که عمدتاً محصول بده‌بستان‌های سیاسی منبعث از ماهیت کنونی نظام جهانی - است، هر بار، قوت، قدرت و جسارت بیشتری به این انتقادات می‌بخشد. اما، آیا این انتقادات، تمام وضعیت، ظرفیت‌ها و توانایی‌های حقوق بین‌الملل را به درستی توصیف می‌کنند؟ آیا به راستی حقوق بین‌الملل فاقد سازوکاری مشخص و مطمئن برای تعیین و اجرای پیامدهای افعال و ترک فعل‌های متخلفانه بین‌المللی است؟

حقیقت آن است که با تبیین و تعیین حوزه مشخص و جداگانه‌ای با عنوان «نظام مسئولیت» در حقوق بین‌الملل، انتقاداتی فوق، کمتر از گذشته، بازنمای حقیقت هستند. امروزه دیگر، حوزه مسئولیت بین‌المللی، یکی از مهمترین حوزه‌های حقوق بین‌الملل به شمار می‌آید، «زیرا نتایج و آثار تمام قواعد اولیه حقوق بین‌الملل در این حوزه مشخص می‌شوند. قواعد مسئولیت بین‌المللی، قواعد ثانویه هستند که وجود نقض تعهدات اولیه و

۵. ریمون آرون به نقل از ممتاز، جمشید و رنجبریان، امیرحسین (۱۳۸۷)، حقوق بین‌الملل بشردوستانه: مباحثات مسلحانه داخلی، تهران: نشر میزان، ص ۱۷۲.

آثار و نتایج نقض آن‌ها را تنظیم می‌کند.^۶ پس می‌توان گفت، با وجود یک حوزه مشخص در حقوق بین‌الملل که با قطع و دقت آثار نقض تعهدات اولیه را مشخص می‌کند، نظام حقوق بین‌الملل تا اندازه‌ی درخوری از اتهام محض بودن نجات یافته است. بنابراین، به تعبیری، حوزه مسئولیت بین‌المللی، حوزه اثبات وجود شناختی^۷ حقوق بین‌الملل است.^۸ این حقوق، در حوزه مسئولیت بین‌المللی است که توأمان وجود و مؤثر بودن وجود خود را به نمایش می‌گذارد. قواعد مسئولیت بین‌المللی توضیح می‌دهد که نقض تعهدات اولیه حقوق بین‌الملل - فارغ از هر مبنا و منشائی و صرف نظر از هر انگیزه و منفعتی که در پس آن‌ها وجود دارد - چه سرنوشتی خواهند داشت.

بنابراین، یکی از شاخص‌های ارزیابی کیفی هر نظام حقوقی، جایگاه مسئولیت در آن نظام و سازوکارهای تحقق آن است. در نتیجه، هر نظام حقوقی که مقررات دقیق‌تر و صریح‌تر و سازوکارهای قوی‌تری برای تحقق مسئولیت داشته باشد، بهتر می‌تواند در تحقق اهداف غائی وضع قوانین و مقررات، یعنی احترام به حقوق همگان، پیشگیری از دعاوی و حل و فصل آن‌ها بر اساس قانون و در تحلیل نهایی، تحقق حکومت قانون کمک کند. نظام حقوق بین‌الملل نیز از این قاعده کلی مستثنی نیست؛ هرچند به دلایل ذاتی و ساختاری به سطح پیشرفتگی نظام‌های حقوق داخلی نرسیده است، اما با تمام این نقایص، سعی کرده است که در کنار تلاش برای وضع قواعد اولیه ناظر بر حقوق و تعهدات تابعان این نظام حقوقی، نظامی را مرکب از قواعد ثانویه، تحت عنوان «مسئولیت بین‌المللی» ایجاد کند که محل تلاقی تمامی قواعد پیش‌گفته است. در این نظام است که رعایت حقوق و تعهدات ناشی از قواعد اولیه، از طریق قواعد ثانویه محک می‌خورد و نتیجه نهایی، رد یا تأیید کلی یا جزئی ادعای تابعان حقوق بین‌الملل مبنی بر نقض قواعد حقوق بین‌الملل و تعیین طرق جبرانی است که برای رفع خسارت وارده ناشی از نقض قواعد اولیه باید اجرا شود.

به همان دلایل و ضعف‌های ساختاری پیش‌گفته در نظام حقوقی بین‌الملل، قواعد نظام مسئولیت بین‌المللی نیز همانند سایر نظام‌های واقع در ذیل این حقوق، اصولاً ویژگی عرفی داشته و همین ویژگی عرفی، یافتن و اثبات و استناد به آن‌ها را مشکل ساخته و موجبات

۶. ابراهیم گل، علیرضا، (۱۳۹۲)، اقدامات متقابل و مسئولیت بین‌المللی ناشی از منافع جمعی، تهران: انتشارات خرسندی، ص ۱۳.

7. Ontologic.

۸. درباره مفاهیم مربوط به وجودشناسی حقوق بین‌الملل بنگرید به مقاله درخشان سباستین جودین در:

Jodin, Sebastien, (2008), International Law and Alterity: The State and the Other, *Leiden Journal of International Law*, No. 21, pp. 1-28.

اختلافات تفسیری را پدید می‌آورد. با تأسیس کمیسیون حقوق بین‌الملل با هدف تدوین و توسعه حقوق بین‌الملل، تدوین قواعد و مقررات حاکم بر مسئولیت بین‌المللی نیز در دستور کار این کمیسیون نوحاسته قرار گرفت، اما طبع کار و جلب رضایت طرف‌هایی که قرار بود این قواعد، مبنای عمل آن‌ها باشد، چنان کار را دشوار کرد که بیش از نیم قرن طول کشید تا کار تدوین قواعد این حوزه به یک سرانجام مقدماتی برسد. توضیح آنکه پس از نیم قرن، این قواعد نهایتاً در سال ۲۰۰۱ در قالب پیش‌نویسی از مواد متبلور شد که قرار بود در یک کنفرانس بین‌المللی، تبدیل به یک کنوانسیون بین‌المللی شود؛ اما بنا به دلایل مختلف^۹ کمیسیون حقوق بین‌الملل ترجیح داد که این مواد، به شکل سندی غیرالزام‌آور در مجمع عمومی باقی بماند. در حال حاضر نیز این امر هنوز محقق نشده است و چشم‌اندازی برای تغییر شکل این مقررات و درج آن در یک کنوانسیون بین‌المللی به چشم نمی‌خورد.

پیش‌نویس مزبور، متضمن قواعد مشروحه‌ی در مورد چگونگی ایجاد، آثار و اجرای مسئولیت بین‌المللی به همراه شرح و تفسیری بر تک‌تک مواد است و حتی پیش از نهایی شدن و در همان مراحل تدوین تاکنون، مرجع استناد مراجع قضایی و داوری بین‌المللی و محاکم داخلی دولت‌ها بوده است و به نظر می‌رسد که این مرجعیت همچنان ادامه دارد. این شرح و تفسیرها با ارجاع مکرر به رویه دولت‌ها و احکام صادره از محاکم قضائی و داوری بین‌المللی نشان می‌دهند که چگونه قواعد مسئولیت در حقوق بین‌الملل تثبیت شده‌اند و برای هر یک از آن‌ها، چه اندازه پشتوانه‌های مستحکمی وجود دارد. در تایید این مطلب است که برخی نویسندگان اظهار کرده‌اند که هیچ طرح تدوینی از طرح‌های تدوین کمیسیون حقوق بین‌الملل، به اندازه پیش‌نویس مواد مسئولیت دولت به ریشه‌ها و بنیان‌های تئوریک و ایدئولوژیک حقوق بین‌الملل نمی‌پردازد و به همین ترتیب، مشکلات قابل توجهی را تاکنون ایجاد کرده است.^{۱۰} این پیش‌نویس، به خوبی گواه این حقیقت است که چرا برای تعیین تکلیف اجرا و نقض اجرای قواعد اولیه حقوق بین‌الملل باید به سراغ مجموعه قواعد ثانویه این حقوق رفت. بنابراین، بدون تردید، شناخت مطمئن و تسلط خلل‌ناپذیر بر حقوق بین‌الملل، متکی و منوط به شناخت و تسلط بر قواعد حقوق مسئولیت بین‌المللی است.

۹. این دلایل به تفصیل در فصل هفدهم این کتاب، تشریح شده‌اند.

10. Simma, Bruno & Spinedi, Maria, (1978), United Nation Codification of State Responsibility, Introduction.

هشت سال قبل، پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل درباره مسئولیت دولت‌ها راجع به اعمال متخلفانه بین‌المللی و شرح و تفسیر مربوطه آن ترجمه و به محضر علاقه‌مندان و شیفتگان حقوق بین‌الملل عرضه شد و در حال حاضر در ایران و کشورهای فارسی‌زبان همسایه در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری حقوق بین‌الملل و گرایش‌های مرتبط، به عنوان کتاب درسی تدریس می‌شود.^{۱۱}

(۳)

کتاب حاضر، ترجمه کتاب «مسئولیت دولت: بخش عمومی»^{۱۲} نوشته حقوقدان برجسته بین‌المللی و قاضی فعلی دیوان بین‌المللی دادگستری، آقای پروفیسور جیمز کرافورد است که در سال ۲۰۱۳ توسط انتشارات دانشگاه کمبریج منتشر شده است. شهرت جیمز کرافورد در حقوق بین‌الملل تا آن اندازه است که هر کسی را از معرفی او بی‌نیاز می‌کند. به هرحال ذکر این نکته ضروری است که وی پنجمین و آخرین گزارشگر ویژه کمیسیون حقوق بین‌الملل در زمینه مسئولیت بین‌المللی بود که نهایتاً کار کمیسیون برای تدوین قواعد حاکم بر مسئولیت بین‌المللی در زمان تصدی وی به سرانجامی مقدماتی رسید. مضاف بر این که وی، یکی از وکلای خارجی کشورمان در جریان قضیه موسوم به «سکوهای نفتی» محسوب می‌شد که علیه آمریکا به دیوان بین‌المللی دادگستری ارجاع شده بود.^{۱۳} این نکته که کار کمیسیون حقوق بین‌الملل بر پروژه مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها بابت اعمال متخلفانه بین‌المللی در دوره وی به اتمام رسید، نشان می‌دهد که احتمالاً کرافورد بهتر از هر یک از اعضای وقت کمیسیون حقوق بین‌الملل می‌تواند قواعد موجود در این پیش‌نویس را تشریح کند. وانگهی، جایگاه برجسته این پیش‌نویس در نظام مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها - که در قسمت دوم همین مقدمه، پرتوی بر آن افکنده شد - پاسخ مناسبی است به این پرسش که چرا برای درک قواعد مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها و ظرایف و دقایق آن، باید آثار کرافورد و

۱۱. منظور این کتاب است: ابراهیم گل، علیرضا؛ (۱۳۸۸)، مسئولیت بین‌المللی دولت (متن و شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل)، تهران: نشر شهردانش. این کتاب تاکنون هشت مرتبه تجدید چاپ شده است.

12. Crawford, James, (2013), *State Responsibility: the General Part*, Cambridge University Press.

۱۳. برای اطلاع از این قضیه بنگرید به:

ICJ, *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Judgment of 6 November 2003.

به ویژه مهمترین اثر وی در این حوزه، یعنی کتاب پیش‌رو را مطالعه کرد. کتاب حاضر یکی از کتاب‌هایی است که در قالب مجموعه «مطالعات کمبریج در حقوق بین‌الملل و تطبیقی»^{۱۴} منتشر شده است؛ مجموعه‌ای که ویژگی برجسته و متمایز آن، آثار دقیق و عالمانه در زمینه‌های حقوق بین‌الملل عمومی، خصوصی و حقوق تطبیقی است. در این کتاب، آقای کرافورد، شرح مفصلی از حقوق عام مسئولیت بین‌المللی و جایگاه مسئولیت دولت در این چارچوب ارائه می‌کند و در واقع مکمل کتاب قبلی ایشان در سال ۲۰۰۲ است^{۱۵} که توسط همان انتشارات معظم، منتشر شده است.

تاجایی که به مسئولیت بین‌المللی مربوط است، کتاب حاضر همه مسائلی که در پیش‌نویس مواد کمیسیون آمده است را در بر می‌گیرد و از این جهت مکمل متن مواد و شرح و تفسیر مربوط به آن است. اما نویسنده تلاش کرده که از متن مواد و شرح و تفسیر مربوطه فاصله گرفته و مطالعه‌ای انتقادی از حقوق موجود در این زمینه و کارکرد آن ارائه کند. به همین دلیل، این کتاب در هر بخشی، مملو از نظریه‌های مسئولیت، رویه‌های دولتی، رویه‌های قضائی و اصول مربوطه حقوق بین‌الملل است. کرافورد، همه این ظرفیت‌ها را به کار گرفته است تا بتواند از عهده توضیح دقیق و روشن مبانی و قواعد نظام مسئولیت بین‌المللی برآید. او مستمراً در توضیح هر قاعده‌ای، نظریه‌های رقیب را معرفی کرده و تشریح می‌کند، رویه‌های دولتی مربوطه را به صف کرده و وحدت و انشقاق میان آن‌ها را بر پرده می‌اندازد، رویه‌های قضائی بین‌المللی و منطقه‌ای خاص و عام را با دقت تبیین کرده و تشابه‌ها و تفاوت‌های میان آن‌ها را به ما نشان می‌دهد. کرافورد همه این تلاش طاقت‌فرسا را به همراه کسانی که وی را در نگارش این کتاب، مستقیم و غیر مستقیم، کمک کرده‌اند^{۱۶}، به جان خریده تا نشان دهد که چرا قواعد نظام مسئولیت بین‌المللی به شکلی که اکنون هست، وجود دارند؛ نقاط و خطوط ابهام آن‌ها در کجاست و چه تفسیری از این قواعد معتبر است. به همین دلیل، این کتاب علاوه بر مباحث مربوط به حوزه مسئولیت بین‌المللی، در صورت

14. Cambridge Studies in International and Comparative Law

15. James Crawford, the International Law Commission's Articles on State Responsibility, Text and Commentary, Cambridge University Press, 2002

۱۶. جیمز کرافورد در دیباچه این کتاب از شماری از حقوق‌دانان برجسته دنیا نام می‌برد که وی را مستقیم یا غیر مستقیم در نگارش این کتاب یاری کرده‌اند. دکتر جمشید ممتاز، برونو سیما، جورجو گایا، انریکه کاندیوتی، پتر تومکا، جان دوگارد، گراهارد هافنر، آلن پله، رابرت روزنتاک، ایان برونلی و مهنوش ارسنجانلی از جمله افرادی هستند که از سوی کرافورد در این خصوص نام برده شده‌اند. موجب مباحثات است که دو تن از این اشخاص از حقوق‌دانان برجسته ایرانی هستند

لزوم به سایر حوزه‌های حقوق بین‌الملل همچون حقوق معاهدات، حقوق دیپلماتیک و کنسولی و حتی حقوق دریاها و حقوق سازمان‌های بین‌المللی وارد می‌شود. همچنین، نویسندگان در این کتاب، به مباحثی پرداخته‌اند که پیش‌نویس مواد به آن‌ها اشاره‌ای ندارد؛ مسئولیت دولت‌ها بابت اعمال سازمان‌های بین‌المللی، مسائل مربوط به حل و فصل اختلافات در زمینه مسئولیت و جانشینی در مسئولیت از جمله این مباحث هستند. ویژگی دیگر این کتاب، ارجاعات مکرر به رویه قضائی و داوری بین‌المللی و حتی ورود به مباحث شکلی مربوط به رسیدگی‌های بین‌المللی نظیر ورود شخص ثالث، ادعاهای متقابل، تجمع دعاوی و... است. بنابراین، این کتاب صرفاً منحصر به موضوع مسئولیت بین‌المللی نیست. همه این موارد به خوبی توضیح می‌دهد که چرا این کتاب تا این اندازه حجیم و مفصل شده است. به طور خلاصه، باید گفت که کتاب پیش‌رو، یک درس - گفتار کامل درباره کل پروژه مسئولیت بین‌المللی است و بعید به نظر می‌رسد که در سال‌های نزدیک، مبحثی را در حوزه حقوق مسئولیت بتوان سراغ گرفت که این کتاب مفصلاً به آن پرداخته باشد.

کرافورد، این کتاب را با توضیحی مبسوط درباره چارچوب و تاریخچه مفهومی مسئولیت بین‌المللی آغاز می‌کند. او این کار مهم را از لابه‌لای آثار حقوقدانان متقدم نظیر ویتوریا، سوارز، ژان بُدن و گروسسیوس شروع، با توضیح عقاید و آثار حقوقدانان قرن نوزدهمی و بیستمی همچون هفتر، آنزیلوتی و تریپل پیش برده تا نهایتاً به کار کمیسیون حقوق بین‌الملل در دوره معاصر می‌رسد. بنابراین، به آن دسته از خوانندگانی که در جست‌وجوی مبانی مفهومی، تاریخی و نظری قواعد مسئولیت بین‌المللی هستند، پیشنهاد می‌شود که کار مطالعه این کتاب را از بخش نخست آن آغاز کنند. کتاب در فصل دوم و سوم تا اندازه‌ای کاربردی شده و توضیح می‌دهد که مبنای تحقق مسئولیت بین‌المللی، یعنی فعل و ترک فعل‌های متخلفانه بین‌المللی چیست، چه تعریفی دارد و چگونه باید آن را از عمل مشروع تمیز داد. از فصل چهارم به بعد، کتاب تقریباً با خوی و خصلت عمدتاً تئوریک سه فصل نخست، وداع کرده و یک به یک قواعد موجود در حقوق مسئولیت بین‌المللی را تشریح می‌کند. با وجود این که، در این فصل‌ها، رنگ و لعاب تئوریک جای خود را به عینیت رویه‌های دولتی و قضائی می‌دهد، اما کرافورد همچنان، به نحوی مقتضی، با میدان دادن به طرح مناقشات نظری مربوطه، خواننده را هر چه بیشتر با خاستگاه‌های هر مورد از قواعد حقوق بین‌الملل که می‌تواند او را در درک غائی این قواعد یاری کند، آشنا می‌سازد. نباید این نکته را ناگفته گذاشت که نویسندگان استرالیایی این کتاب، در رگ و پی

قواعد موجود حقوق مسئولیت باقی نمانده و در برخی از حوزه‌های این نظام حقوقی که امکان شرح و بسط بیشتر در آینده را دارند، ره‌یافت‌ها و پیشنهادهایی برای تغییر و تحول یا بناسازی قواعد جدید به دست داده است. دست آخر، نویسنده، پیوست‌های راهگشایی درباره اسناد مربوط به حقوق مسئولیت بین‌المللی به کتاب اضافه کرده است که در متن فارسی نیز عیناً اضافه شدند.^{۱۷} مضاف بر این که فهرست بی‌شمار منابع این کتاب که در انتهای کتاب پیش رو نیز وجود دارند، می‌تواند یک کتاب‌شناسی بسیار مفید برای همه پژوهشگران عرصه حقوق بین‌الملل به ویژه حوزه مسئولیت بین‌المللی باشد.^{۱۸} بنابراین، این کتاب می‌تواند در نوع خود، راهنمایی برای افق‌های موجود بر سر راه قواعد حقوق بین‌الملل در حوزه مسئولیت بین‌المللی باشد. همه این‌ها ما را در این نتیجه‌گیری مطمئن می‌سازد که ادبیات فارسی‌زبان حقوق بین‌الملل، با کتابی سترگ روبه‌رو است.

(۴)

ما دقیقاً از روز ۱۴ بهمن ۹۳، یعنی چند هفته پس از انتشار این کتاب، درباره ترجمه آن تصمیم‌گیری کردیم. هر چند گذاشتن قلم بر روی کاغذ برای شروع ترجمه این کتاب، به دلایل مختلف، چند ماه زمان برد و هر چند به پایان بردن‌اش، به دلایلی مشابه، بیشتر از آنچه که در ابتدا تصور می‌کردیم، طولانی‌تر شد، اما حقیقتاً این کار مشترک، تجربه‌ای مهم بود از این که چگونه می‌توان از نام و نشان - که البته ما نداشتیم - درگذشت و سر در برابر کار جمعی فرود آورد و در اینجا و آنجا دست به دست هم داد تا آثار هر چند حجیم اما برجسته حقوق بین‌الملل به زبان فارسی ترجمه تا به غنای حقوقی این زبان افزوده شود.

۱۷. این ضماضم شامل متن مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل درباره مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها بابت اعمال متخالفانه بین‌المللی و متن سلف آن یعنی پیش‌نویس مواد مسوولیت بین‌المللی دولت مصوب ۱۹۹۶، قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد درباره پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل در باب مسئولیت بین‌المللی دولت، متن مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل درباره مسئولیت بین‌المللی سازمان‌های بین‌المللی بابت اعمال متخالفانه بین‌المللی است.

۱۸. اولین کتابشناسی حوزه مسئولیت بین‌المللی در انتهای کار پروفیسور سیما و ماریا اسپیندی در سال ۱۹۸۷ آمده است که آثار مربوط به سال‌های ۱۹۸۵-۱۹۷۳ را در بر می‌گیرد. دومین کتابشناسی، مربوط به سال‌های ۲۰۰۱-۱۹۸۵ است که در انتهای کتاب سال ۲۰۰۱ آقای کرافورد آمده که در انتهای کتاب مسوولیت بین‌المللی دولت (منبع موجود در پانویس شماره ۱۱ همین مقدمه) باز نشر شده است. کتابشناسی ضمیمه حاضر، مکمل کتابشناسی‌های قبلی است.

جامعه حقوق بین‌المللی کشورمان باید با خود رک و راست باشد. جز برخی از آثار انگشت‌شمار، هیچ یک از آثار سترگ و جهانی حقوق بین‌الملل به زبان فارسی ترجمه نشده‌اند. با توجه به ضرورتی که سعی کردیم در قسمت اول این مقدمه آن را توضیح دهیم، به جاست، تا نسبت به ترجمه این آثار زیر نظر استادان برجسته همت گذارده شود. البته کاملاً بر این موضوع واقف هستیم که در زمانه‌ای که از یک سو پژوهش عالی در هر قالب و سطحی، پژوهشگر را از تمکن مالی دور می‌کند و از سوی دیگر، نظام ارزشیابی علمی حاکم بر دانشگاه‌ها، به طرز عجیب‌آور، تقریباً برای هیچ ترجمه‌ای، هیچ ارزشی قائل نیست^{۱۹}، زدن به دل چنین شط‌پر خطری، تنها عشق و علاقه می‌طلبد. بنابراین آنچه اکنون، در قالب این کتاب به پیشگاه ارباب فاضل متقدم و متأخر پیش‌کش می‌شود، در واقع نتیجه نافرمانی مترجمان از فرمان عقل سودانگار و پیروی از فرمایش دل است که در این وانفسای مسابقه برای تالیف کتاب به هر قیمت و محتوایی، چاپ مقاله داخلی و خارجی، صرف نظر از محل انتشار و محتوای آن، که البته نظام دانشگاهی نیز به شدت آن را تقویت می‌کند، گوهر زمان و جان را صرف ترجمه کتابی کرده‌اند که می‌تواند و امید است که بتواند به عنوان یک منبع جامع، راهنمایی برای تدریس و تحقیق و عمل در این حوزه حقوق بین‌الملل باشد. همکاران من در ترجمه و آماده‌سازی این کتاب آقای حسن خسروشاهی، سرکار خانم پریسا روشنفکر و آقای سیامک کریمی بوده‌اند. نامبردگان از جوانان محقق، علاقه‌مند، ساعی و دانشجوی دوره دکتری حقوق بین‌الملل دانشگاه تهران هستند. نامبردگان به ترتیب فصل‌های ۱ تا ۶، ۱۱ تا ۱۷ را ترجمه کرده‌اند و فصل‌های ۱۷ تا ۲۱ را نیز خود بنده ترجمه کرده‌ام. بویژه آقای سیامک کریمی زحمت مضاعفی را در یکنواخت‌سازی نگارش و آماده‌سازی این کتاب متحمل شده‌اند که در اینجا به طور خاص باید از ایشان تشکر کرد. ترجمه نامبردگان یکبار با دقت و وسواس تمام، بازخوانی و ویرایش شده و پس از آن نیز مجدداً نمونه‌خوانی و ویرایش شده است و از این رو انجام آن زحمتی مضاعف را به بنده تحمیل کرده است. لذا کار حاضر، از زمره کارهایی نیست که متأسفانه برخی اوقات در گوشه و کنار مشاهده می‌شود که یا زحمت صرف دانشجوی بوده و دیگران از خوان آن تمتعی می‌برند و یا دقت لازم در تنقیح و تذهیب آن صورت نگرفته است.

۱۹. واضح است که تأکید این نظام ارزشیابی بر تعدد مقالات و کتب، حداقل به گونه‌ای که در حال حاضر مشاهده می‌شود، در نهایت امر به اهداف آن نظام که ارتقاء آموزش و پژوهش است، لطمه خواهد زد.

ما در ترجمه این کتاب، نهایت سعی خود را به کار گرفتیم تا به متن اصلی کتاب بیشترین وفاداری را داشته باشیم و به ویژه در ترجمه واژگان و عبارات تخصصی، از واژگان و عبارات متداول و نام آشنا استفاده کنیم. با وجود این، وسعت حوزه‌های موجود در این کتاب، ما را با واژگانی روبه‌رو می‌کرد که پیش از این، به فارسی ترجمه نشده بودند یا آن که به نظر، معادل برگزیده آن‌ها، چندان مفید به انتقال معنای اصلی نبود. بنابراین، در این موارد اندک، واژگانی جدید یا متفاوتی را برگزیده‌ایم اما همه دلایل خود را برای انتخاب این واژه‌ها و معانی دقیق‌شان، در پانویس ذکر کرده‌ایم. همه این توضیحات و دیگر توضیحات ضروری - از جمله بسط برخی وقایع تاریخی یا توضیح برخی مفاهیم و مسائل حقوق بین‌الملل - که در متن اصلی وجود ندارند و مترجمان آن را به کتاب اضافه کرده‌اند، به رسم مألوف با عبارت «م» از سایر پانویس‌ها متمایز شده‌اند. اضافات مختصر به متن اصلی، برای روان شدن ترجمه نیز با علامت قلاب ([]) مشخص شده‌اند.

ذکر این نکته ضروری است که بدون تردید، اگر در انتهای کار، یک وظیفه مهم اخلاقی و حرفه‌ای را به جا نمی‌آوردیم، نمی‌توانستیم حداقل نزد محکمه وجدان خویش، راحت باشیم که کاری بدون نقص انجام داده‌ایم. بنابراین، همزمان با نزدیک شدن به انتهای کار، با نویسنده و ناشر کتاب تماس گرفته و به صورت مکتوب، حق نشر کتاب در بازار ایران را اخذ کردیم. به جاست، همین‌جا از همکاری‌های جناب آقای پروفیسور کرافورد، آقای پل دابسون^{۲۰} و خانم کتی اسکارف^{۲۱} به ترتیب، مدیر و هماهنگ‌کننده بخش کپی رایت انتشارات دانشگاه کمبریج که نهایت مساعدت را برای اخذ حق انتشار این کتاب به فارسی انجام دادند، کمال سپاسگزاری را داشته باشیم.

از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر سید جمال سیفی که با نگرش دیباچه‌ای بر این کتاب، کماکان دانشجویان خود را مشمول الطاف و مراحم خویش قرار دادند تشکر می‌کنم. اقدام انتشارات قلم سنگلج که به همت دکتر مشکان مشکور و همکارشان جناب آقای سید سعید میرمحمد صادق اداره می‌شود نیز شایسته تقدیر است، چه در وانفسای فعلی نگاه صرف بازاری به نشر، با مترجمان اثر حاضر همراه شده و کاری بزرگ را به عنوان اولین کار منتشره خود در زمینه حقوقی انجام داده‌اند.

در عالم انسانی، کار هرچه وسیعتر و مهم‌تر باشد، محققا، نقایص و خطاهای آن بیشتر

20. Paul Dobson.

21. Katie Scarff.

است و کار حاضر نیز از این قاعده کلی مستثنی نیست. به هر حال، امید است که این کار، گام کوچک دیگری در تقویت ادبیات فارسی‌زبان حقوق بین‌الملل باشد و البته انتظار مترجمان این است که خوانندگان خطاهای مترجمان را گوشزد کرده تا در چاپ‌های بعدی نسبت به اصلاح آن‌ها اقدام گردد و ثانیاً در این کار متوقف نمانده و از این متن فراتر روند و آن را سکویی برای فهم و تحقیق بهتر و بیشتر در این حوزه حقوق بین‌الملل تلقی کنند. نظرات نویسنده را وحی منزل ندانسته، با تفکری نقادانه به آنها نگریسته تا فهم متفاوتی را ارائه کنند.^{۲۲}

علیرضا ابراهیم‌گل

زمستان ۱۳۹۵

۲۲. هنگامی که مجموعه مقالات «همایش متد» منتشره در مجله آمریکایی حقوق بین‌الملل ۱۹۹۹ را به فارسی برگرداندم و تحت عنوان کتاب «نیم‌نگاهی به روش‌شناسی حقوق بین‌الملل» منتشر شد، که البته قصدم در ابتدا نیز صرفاً ترجمه نبود، انتظار داشتم که انتشار این کتاب، آغازگر راهی جدید در ادبیات حقوق بین‌الملل فارسی‌زبان باشد، اما نمی‌دانم چرا آنگونه که باید به این رؤیا، پاسخ گفته نشد.